

SÜRELİ YAYIN OKURU NE İSTER?

Canan ULUOĞLU

Sağlık Bilimleri alanında hizmet veren herkes, kuşkusuz Sağlık Bilimleri süreli yayın okuru olabilir. Ancak hizmet alanlarını kabaca iki bölümde değerlendireceksek, beklentilerini çeşitlendirmek mümkün olabilecektir. Bir bölüm sağlık çalışanı akademik kadrolarda yer almakta, ya da akademik yükseltme beklentisi içinde olmakta iken, bir bölümü yalnızca rutin hizmet alanında çalışmakta ve akademik yükseltme amacı ile yayın yapma kaygısı taşımamaktadır. Bu anlamda aslında 2 tür okuyucu vardır:

1. Süreli yayınların yalnızca okuru olanlar
2. Süreli yayınların hem okuru, hem yazarı olanlar

Süreli yayınların yalnızca okuru olanlar, olasılıkla akademik kadrolarda yer almayan ya da almayı beklemeyen, kendi adına araştırma yapma ve/veya makale yazma beklentisi olmayan ve bu nedenle de, okuduğu makalenin yalnızca "günlük pratiğinde ne işe yarayacağı" ile ilgilenen bir kesimdir. Günlük pratiğinde karşılaştığı bir sorunu ya da merak ettiği bir konuyu aramak için süreli yayın okumak isteyebilecektir. Süreli yayınların hem okuru, hem yazarı olanlar ise daha çok akademik kadrolarda yer alanlardır ve sürekli olarak "bilimsel data üretmek zaten görevleri"nin bir parçası olduğundan, hem varsa günlük pratiklerine katkı amacı ile hem de ilgi ve araştırma konularında yayın yapmak amacı ile süreli yayınları okumak durumunda olan insanlardır. Bu bağlamda, söz konusu iki grubun, süreli yayın okuru olarak beklentileri açısından farkları olabileceği gibi ortak noktaları da vardır.

Aşağıdaki başlıklarda, süreli yayın okurlarının olası beklentileri, bütünüyle kendi bakış açımdan olacak şekilde tek tek ele alınmıştır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Süreli yayın, belirtilmiş olduğu tarihlerde düzenli yayınlanmalıdır: Yayın hayatı zaman zaman kesintiye uğrayan ya da bir yıl öncesi tarihli yayınları, bir yıl sonra gecikmeli olarak okuyucularına ulaştırabilen bir dergi güvenilir olamayacaktır.

Dergiler format olarak iyi hazırlanmış, kolay okunabilir olmalıdır: Okuyucu dergiyi eline aldığı zaman özenli hazırlanmış bir sayfa düzeni ile karşılaşmalı, kolayca takip edebilmeli, aradığı detaylara ulaşabilmelidir. Örneğin dergiye makale gönderecek olan kişiler için "yazarlara bilgi" notunun tüm soruları cevaplayacak şekilde hazırlanmış olması, basılı makalelerin bir yerinde makale geliş/kabul tarihlerinin belirtilmiş olması önemlidir.

Dergi, yaşadığımız ülkenin sorunlarına, güncel konularına yer vermeli, uzmanlık alanlarına yönelik spesifik başlıklarda olmalıdır: Özellikle belli rutin bir hizmetin verildiği sağlık alanlarında çalışanlar, günlük pratiklerinde bu bilgilerden yararlanmak isteyeceklerdir. Ulusal dergiler bu kapsamda önemli bir görev üstlenmektedir.

Prof. Dr. Canan ULUOĞLU - Türk Tıp Dizini Komite Üyesi
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı, ANKARA
culuoglu@yahoo.com

Yayınlanan makalelerin doğru ve güvenilir olduğundan emin olunmalıdır: Süreli yayın okuru her şeyden önce nitelikli yayın ister. Bu da öncelikle doğru ve güvenilir olma ile gerçekleşebilir. Bunun için;

- Dergiler, uzmanlık alanına göre belirlenmiş geniş bir hakem kurulu ile çalışmalı ve hakemler alanında deneyimli olmalıdır.
- Makaleler, editör ve hakem kurulu tarafından kapsamlı şekilde değerlendirilmiş olmalıdır. Bu bağlamda bir makalenin birden fazla kişi tarafından gözden geçirilmiş olması önemlidir.
- Doğru istatistik değerlendirmelerin, doğru örneklem büyüklüklerinin kullanıldığı, doğru bir metodoloji ile kurgulanmış çalışmalar ancak doğru sonuçlar verecektir (1). Sonuçların güvenilirliği açısından "gereç ve yöntemler" in çok iyi değerlendirilmiş olması en önemli noktadır.
- Olası çıkar çatışmaları belirtilmiş olmalıdır.
- Editörün ve yayın kurulunun tarafsız olduğundan emin olunmalıdır.

Dergiler kolay ulaşılabilir olmalıdır: Kolayca ulaşılamayan dergiler ne kadar kaliteli olsalar da okuyucu için anlam ifade etmeyecektir. Özellikle, uzmanlık alanlarına spesifik, uluslararası ya da ulusal düzeyde kabul görmüş ve etki faktörü yüksek dergilere ulaşım çok önemlidir. İlgilenilen konuda çıkmış tüm yayınlara kolayca ulaşabilmek de gereklidir. Günümüzde elektronik dergilere erişim daha kolay olmaktadır. Kurumların bu anlamda, erişimi kolaylaştıracak anlaşmaları yapmaları, sağlık çalışanları için iyi bir fırsat olabilir.

Makalelerin konusu güncel, önemli, dikkat çekici olmalı ve kişiyi okumak konusunda heyecanlandırmalıdır: Tüm okuyucular güncel bilgilere, yeni araştırmalara en kısa sürede ulaşmak isterler. Bu hem okuyucuların günlük pratiklerine bazı bilgileri yansıtmaları için hem de ilgi alanlarında yapılan araştırmaları yakından takip edebilmek için gereklidir. Güncel, tartışmalı, üzerinde yoğun araştırmaların olduğu ya da günlük pratikte sorun olmaya devam eden bazı konular bu kapsamda değerlendirilebilir.

Makaleler akıcı bir dilde kaleme alınmış ve kolay okunabilir olmalıdır: Aslında bu başlık da, iyi bir hakem değerlendirmesi anlamına gelir ve makalenin bölümleri özelinde her bir alt başlığın doğru hazırlanmış olmasını gerektirir. Bunlar da sırasıyla:

- **Başlık/Özet:** Makalenin başlığı tam olarak ne yapıldığını/araştırıldığını ifade etmeli, özet makalenin ana içeriğini kapsamalı ve varsa bulguların yeniliği vurgulanmalıdır. Okuyucuların binlerce başlık arasından yola çıkarak belli başlıkları seçtiklerini düşünürsek, başlık makalenin vitrini gibi kabul edilebilir. Kısa, bilgi verici ve çekici olmalıdır (2). Vitrinin çekiciliğine kapılmış bir kişi için ikinci adım vitrine daha detaylı bakmak, yani özeti okumak olacaktır. İyi yazılmış ve gereksiz detay içermeyen bir özet ise, makalenin tümünü okuma konusunda istek uyandıracak, bir anlamda kişiyi mağazanın içine yönlendirecektir.
- **Giriş/Yöntem/Sonuçlar/Tartışma:** Tüm bu alt başlıklar akıcı, gereksiz detay içermeyen şekilde düzenlenmiş olmalı, sonuçlar basit, anlaşılır tablo ve grafiklerle sunulmalı, tartışma bulguların anlamı üzerine odaklanmalı, araştırmalarda ya da klinik pratikte bundan sonra neyin değişeceği söylenmiş olmalıdır.

Yayın dili İngilizce olan ulusal dergilerde Türkçe bir özet bulunmalıdır: Okuyucu bu sayede en azından Türkçe özete ulaşarak fikir sahibi olabilir.

Makaleler yeni bir şeyler söylüyor olmalıdır: Klasik kitaplarda olan ya da bilinen eski bilgilerin tekrarı niteliğinde olan konular süreli yayın okuyucusunun ilgisini çekmeyecektir. Özellikle “*Wikipedia*” gibi internet sitelerinden bilgi edinmenin mümkün olabildiği konularda süreli yayın okumak gereksizdir.

Kaynaklar güncel olmalıdır: Kaynakların güncelliği hem yazarların hem de hakemlerin dikkatli değerlendirmesini gerektirecek bir başka konudur.

Dergiler, ulusal ve uluslararası indekslerde dizinlenmelidir: Bu durum, hem dergiye kolay ulaşım sağlayacak hem de atama ve yükseltmelerin gerçekleştirilmesinde önemli olacaktır.

Kanıt değeri yüksek makalelere yeterince yer verilmelidir: Dergilerde, meta analizler, randomize kontrollü denemeler, karşılaştırmalı çalışmalar, büyük olgu serilerine dayalı bulgular sıkça yer almalı, okuyucuların tartışmalı konular hakkındaki bilgisi artırılabilir.

Derlemeler yolu ile kısa sürede etraflı bilgiye ulaşılabilir: Alanında söz sahibi kişilerce yazılmış derlemeler, belli bir konu hakkında kolayca toplu bir bilgiye ulaşmayı mümkün kılar.

Süreli yayınlar, belli bir bilim dalında, belli çalışma gruplarının raporlarına yer vermelidir: Birçok bilim dalında, belli konularda güncellemelere gereksinim vardır. Bir bilim dalında öncülük yapan kişilerin veya yetkili çalışma gruplarının yaptığı güncellemeler o alanda çalışan kişilere ışık tutar. Bu çalışma gruplarının raporları kimi zaman konunun ana bir özetini çıkarmakta, kimi zaman ise belli sınıflamaları yapmaktadır. Bu anlamda, hem günlük pratikte ilgili kişilere perspektif çizer hem de alandaki çalışmalara/araştırmalara yön verir.

Belli bir bilim dalında yazılmış yeni bir kitabın veya ana kitapların yeni basımlarının, alanın öncüsü kişiler tarafından analiz edildiği yazılara yer verilmelidir: Bu tür analizler, o alanın okuyucusu olan kişilere ışık tutacak ve doğru tercihler yapmasını kolaylaştıracaktır.

Pratik tedavi kılavuzlarına yer verilmelidir: Özellikle rutin hizmet vermekte olan branşlardaki kişiler için güncellenmiş kılavuzlara hızlı ulaşım çok önemlidir.

Tedavilerin mediko-legal yönleri hakkında bilgi veren yayınlara yer verilmelidir: Sağlık çalışanlarının, uyguladığı tedaviler sırasında ortaya çıkan hukuksal sorunların neler olduğu ve yaptırımları konusunda bilgi sahibi olmak son derece önemlidir. Süreli yayınlar, kendi alanında bu tür yazılara yer vererek okuyucunun önemli bir gereksinimini karşılayabilir.

Sonuç olarak, süreli yayın okurlarının, yukarıda özetlenmeye çalışılan olası beklentilerine genel olarak bakıldığında, bir dergiyi okunur kılan şeyin, “*yazarlar kadar editörlerin pozitif nitelikleri*” olduğu dikkat çekmektedir. Editörler; editör yardımcıları, yayın kurulu ve danışma kurulu ile bir bütün olarak derginin içeriğini ortaya çıkarmaktadır. Editörlerin bu anlamda, yüksek kalitedeki makaleleri yayınlama konusunda bir sorumluluğu vardır. Her ne kadar

bu sorumluluk, yüksek kalitede makale başvurusu ile doğru orantılı olsa da, editörler ve danışmanların tespitleri, yönlendirmeleri ve çabası ile daha iyi sonuçlar alınabilir. Öte yandan tamamen, yazarların yayın sayısını artırmaya veya yeni projeleri için destek bulmaya yönelik olarak dergilere gönderdiği ve okuyana/bilime katkı sağlamayan makaleleri yayınlamak, hem süreli yayın okuyucusu için bir şey ifade etmeyecek hem de belki yanlış bazı bilgilerin doğru sanılmasına neden olacaktır. “*Journal of Urology*” Dergisinin editör yardımcısı olan Joseph A. Smith makalesinde böyle bir duruma işaret etmektedir (3). 1998 yılında Lancet’de, kızamık, kabakulak ve kızamıkçık aşısı (*MMR vaccine*) ile otizm arasında ilişki olduğunu belirten bir yayının ardından pek çok ailenin aşı firmasına davalar açtığını, ancak 10 yıl sonra bu araştırmanın doğru olmadığını anlaşılması üzerine Lancet’in makaleyi geri çektiğini ancak, 10 yıl boyunca pek çok kişinin yanlış bilgilendirildiğini belirterek “1998 yılında makaleyi değerlendirenler neredeydi?” diye sormaktadır. Editörler bu anlamda, halka ve bilim dünyasına doğru ve güncel bilgileri ulaştırmak konusunda önemli bir görev üstlenmişlerdir. Yine etik konulara ne denli uyulduğu konusundaki sorgulama da editörlerin sorumluluğundadır. Elbette süreli yayın okurları da, okuyacakları makaleleri seçme konusunda sorumluluk üstlenmelidirler ve “bilimsel makaleleri kritik yönden değerlendirme, eleştirel gözle okuma” alışkanlıkları olmalıdır (4).

Editör özelinde dergi ekibinin özenli ve özverili çalışmaları, doğru yazı ile buluştuğunda her zaman okurun ilgisi ile karşılaşacaktır.

Kaynaklar:

1. Röhrig B, du Prel JB, Blettner M. *Study design in medical research: part 2 of a series on the evaluation of scientific publications. Dtsch Arztebl Int. 2009;106:184-9.*
2. Peh WC, Ng KH. *Title and title page. Singapore Med J. 2008;49:607-8.*
3. Smith JA Jr. *Scientific publications: let the reader beware. J Urol. 2010;183:1665-6.*
4. du Prel JB, Röhrig B, Blettner M *Critical appraisal of scientific articles: part 1 of a series on evaluation of scientific publications. Dtsch Arztebl Int. 2009;106:100-5.*